

Directeur en artistiek leider Formaat Luc Opdebeeck

‘Ik wil graag daar staan waar nog niks gebeurt’

Beleidsmakers in welzijn en zorg weten lang niet altijd wat de echte problemen zijn van de mensen voor wie zij werken, is de ervaring van Luc Opdebeeck. In de theaterstukken van Formaat, Werkplaats voor Participatief Drama, geeft hij hun een stem.

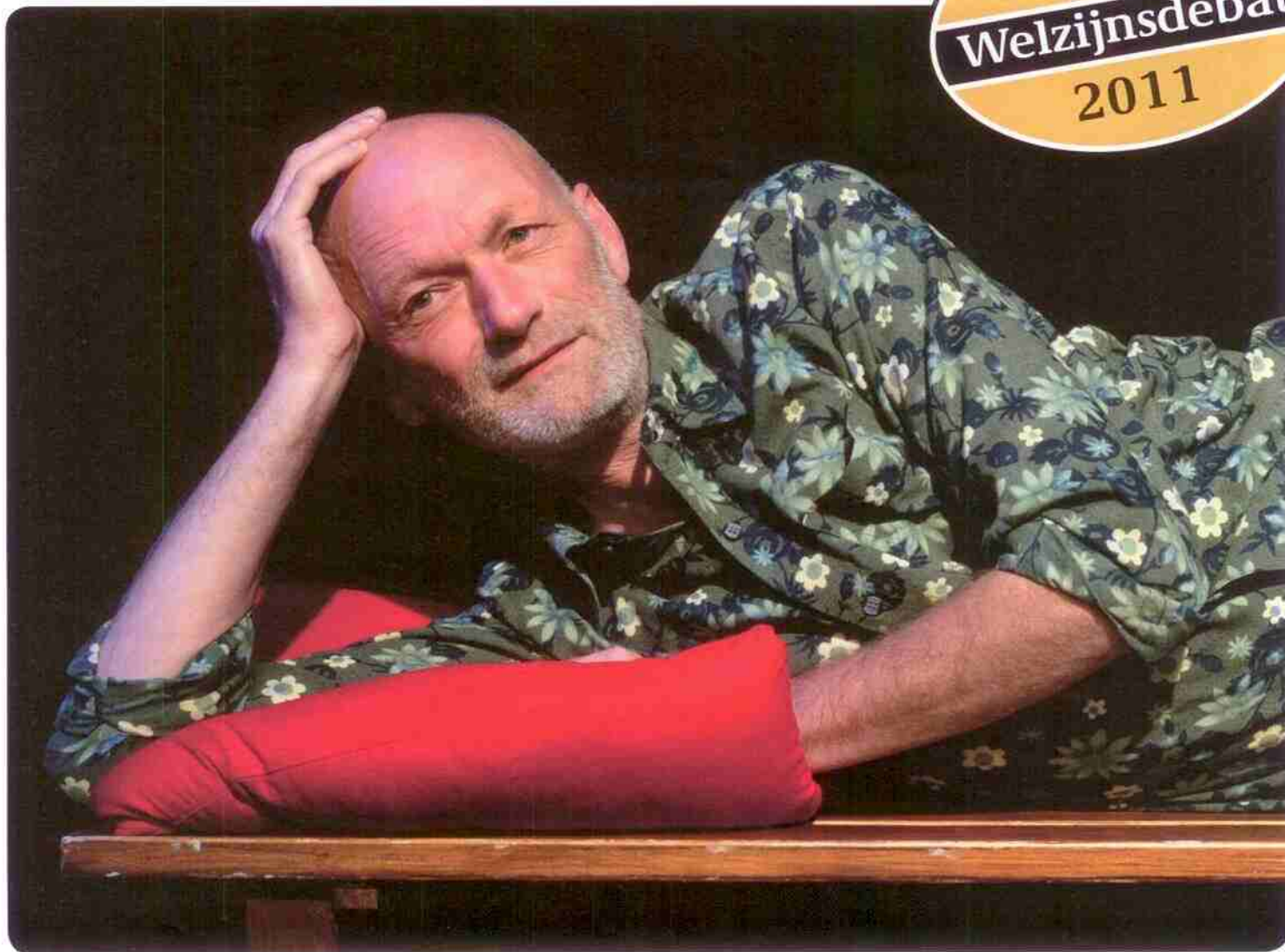
door Anke Welten fotografie Eut van Berkum

Een beetje onwennig lijkt het, hoe Luc Opdebeeck (51) zich beweegt in de vergaderruimte met keukentje van zijn eigen organisatie, Formaat. 'Bijna iedereen is in Antwerpen, waar we onze methodieken overdragen aan de Koerdische gemeenschap.' Als oprichter, directeur en artistiek leider ging hij tot voor kort overal heen waar zijn medewerkers waren. Maar er zal een dag komen dat hij stopt en hij wil niet dat tweentwintig jaar bikkelen dan voor niets is geweest. 'Ik wil Formaat duurzamer maken. Dat kan ook. Ik heb een team van twintig mensen, onder wie zeven jokers, professionals die het werk heel goed zelf af kunnen. Loslaten is heel moeilijk, maar ik heb genoeg andere dingen te doen.'

De Belg Opdebeeck kwam rond 1980 naar Nederland en werkte altijd met groepen waar gemeenten en instellingen zich geen raad mee wisten. Van begin af aan heeft hij zich verbaasd. De eerste keer was een paar maanden na afloop van zijn eerste Nederlandse baan, waarin hij voor de gemeente Rotterdam een rapport schreef over problemen in de opvang van Marokkaanse 'randgroepjongeren'. 'In Antwerpen haalden we oud papier op om jongerenwerkactiviteiten te kunnen betalen, in Nederland wilde de overheid zo'n rapport en kon je voor alles subsidie vragen. De con-

clusie van het rapport luidde dat er een integrale aanpak moest komen, want alle instanties werkten langs elkaar heen. Maar dat rapport belandde in een la, er gebeurde niets mee. Wat een ontgoocheling! Was dit dat welzijnssmeekka waar ik zo graag wilde werken?'

Die vraag komt nog altijd regelmatig bij hem op. Zoak in Haarlem, waar hij in 2007 een voorstelling maakte rond dak- en thuislozen. 'Op een dag kwam er iemand naar de voorstelling met een petitie die ik nog nooit gezien had, het prototype dakloos ongeschoren, met een lange jas en een plastic boodschappentas, "ik ben boos". Hij vertelde dat hij op zijn bank in het park lag, werd gecontroleerd door de sociale dienst, vroeg of hij onder de brug mocht gaan liggen, omdat het ging te koud worden die nacht. "Nee, dan maak je een rotzooi van mijn administratie", was het antwoord. Hij bleef op zijn bank te slapen, viel in slaap, vervolgens kwam de politie en gaf hem een boete omdat het verboden was om op een bank te slapen. De Haarlemse sociale dienst bleek daklozen iedereen een bank te hebben toegewezen en daarop te controleren. We verwerkten dit vreemde verhaal in een voorstelling. De wethouder zag het stuk, schrok en heeft die werkelijkheid onmiddellijk veranderd. Beleidsmakers staan soms zo ver af van de dagelijkse praktijk dat zij geen idee hebben van wat er echt speelt onder de mensen voor wie zij werken

Maar ook de professionele werkers weten dat niet altijd zo goed. Het was in zijn eerste jaren in Rotterdam dat Opdebeeck voor het eerst een voorstelling zag van het soort dat hij nu maakt. 'De jongeren uit coffeeshops waar ik in die tijd mee werkte en nooit wat wilden, zag ik wel wat willen en handelen op het toneel. Ik heb me gelijk aangemeld voor een cursus van Augusto Boal, grondlegger van de methode van het "Theater van de Onderdrukten", die wij gebruiken.' Opdebeeck bracht de methode voor het eerst in de praktijk in stichting 't Wicht. Formaat, opgericht in 1999, is een opvolger daarvan. Formaat werkt samen met onder andere lokale overheden en zorg- en welzijnsinstellingen. Inkomsten komen onder andere van Stichting Kinderpostzegels Nederland en Oxfam Novib, niet van structurele subsidie. De organisatie heeft inmiddels ongeveer veertig projecten uitgevoerd en werd onder andere beloond met de RIBW Alliantie Trofee 2006 en de Samen Sociaal Prijs van de provincie Zuid-Holland in 2002 en 2008. Alleen al op scholen geeft Formaat honderd voorstellingen per jaar. Succesvoorstellingen 'Under Pressure', over allerhande verslavingsproblematiek bij jongeren en 'Home and Away', over pesten, discriminatie en uitsluiting, bereikten in drie jaar tijd respectievelijk tien- en negenduizend jongeren. Kern van het 'Theater van de Onderdrukten' is,

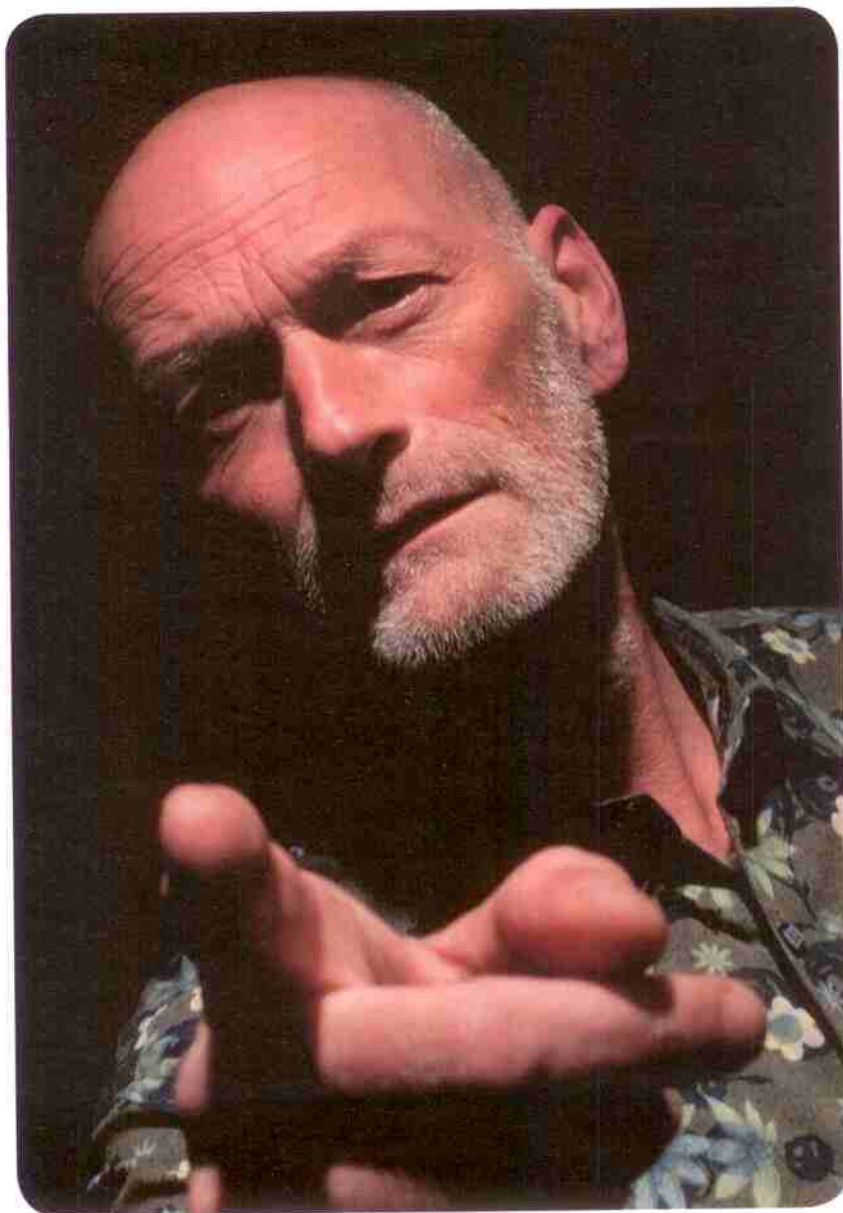
vertelt Opdebeeck, 'om mensen die niet of nauwelijks gehoord worden een stem te geven en hen zo te helpen om voor hun rechten op te komen. Uiteindelijk geef ik hen een middel om hun situatie voor het voetlicht te brengen en die eventueel te verbeteren.' Ter inspiratie en om mensen

'De helft van de cliënten die wij spraken heeft te maken gehad met seksueel misbruik'

ook daar te ondersteunen heeft Opdebeeck verschillende projecten in ontwikkelingslanden gedaan. 'Natuurlijk is de werkelijkheid daar anders. In India zijn bij één organisatie die theater maakt twintigduizend landloze boeren aangesloten. Maar dat doet niet af aan de mistanden die je ook hier tegenkomt.'

Overlastveroorzakers

Om die te achterhalen begint Formaat in elke groep waarmee ze aan de slag gaat om te vragen naar de problemen

‘Er is nog nooit iets ten goede veranderd zonder dat er gepraat is met de mensen over wie het gaat’

waar zij tegenaan lopen. ‘Zo horen wij van een groep jongeren die volgens de buurt overlast veroorzaken, dat een van hen een boete kreeg voor de deur van het huis waar hij geboren en getogen is, wegens “samenscholing”. Dan kijk je opeens heel anders naar zo’n groep. Bij Pameijer, de Zuidhollandse instelling voor mensen met een verstandelijke beperking of psychiatrische problematiek, bleek dat de helft van de cliënten die wij spraken te maken heeft gehad met seksueel misbruik. Op basis van die verhalen schrijven wij een stuk en daarmee gaan we terug naar de groep. Als ze zich er niet in herkennen, passen we het aan. Het stuk gaat over hun werkelijkheid,

de anti-ideale situatie. Per voorstelling voeren zij dat stuk twee keer op. Eerst de oorspronkelijke versie, daarna een versie waarbij het publiek, grotendeels bestaande uit leden van dezelfde groep, mag ingrijpen als zij iets zien dat hen niet zint. Zo dragen zij zelf oplossingen aan.’

Circus Pa Meijer

Voor de groep is het een goed begin om hun verhaal te kunnen vertellen. Maar om dingen te kunnen veranderen, is het belangrijk dat hun verhaal ook wordt gehoord. ‘Daarom besteden we er veel aandacht aan om te zorgen dat een stuk op de juiste locaties en voor de juiste mensen wordt gespeeld. Bij de voorstelling “Circus Pa Meijer” zaten leden van het management team en de directie in de zaal en zijn de oplossingen van het publiek als actiepunten doorgegeven aan de directie. De voorstelling “Perron 4”, van en over Cluster-4 leerlingen, hebben we voor de Tweede Kamer gespeeld. Het is natuurlijk de vraag of beleidsmakers in de zaal de vertaalslag willen maken en werkelijk dingen willen veranderen. Maar zien wij bij voorbaat al geen opening, dan nemen we een project niet aan.’

Dat het werken met deze groepen eenvoudig is, zul je Opdebeeck niet horen zeggen, ‘maar het is wel leuk. Ik wil graag daar staan waar nog niets is, want daar is het meeste te doen.’ Van alles wat er bij het werk van Formaat komt kijken, vindt hij het leukst om te regisseren, het helpen zo goed mogelijk te vertellen van het verhaal en zo ‘zijn kunstje’ ten dienste te stellen van de samenleving. Toch doet hij dat steeds minder. Opdebeecks ambities reiken verder dan het duurzaam maken van Formaat. ‘Ik ben bezig met een tweede boek, een uitbreiding van onze methode, zoals ik die in het eerste heb vastgelegd. Het eerste boek wordt gebruikt in de opleiding cultureel maatschappelijke vorming, maar ik wil dat de methodieken van het “Theater van de Onderdrukten” onderdeel worden van alle opleidingen voor de sociale sector en het liefst ook van de theateropleidingen. Omdat dat nog even zal duren, zijn we in 2008 een eigen opleiding gestart. Als participatief theater de manier is om “onderdrukten” een stem te geven, dan hoort iedere instelling ermee te kunnen werken. Er is nog nooit iets ten goede veranderd zonder dat er gepraat is met de mensen over wie het gaat.’ ■